כיתה י"ב | תנ"ך | שיעור 3 מתוך 4 | 45 דק' | מב"ר

ממלכתי וחמ"ד: מתאים להכנה לבגרות בתנ"ך במסלול מב"ר (שפה פשוטה, טקסטים קצרים ושאלות מודרכות). יש לבדוק מול רשימת פרקי החובה של אותה שנה.

דברים ה: אותם דיברות, ניסוח אחר

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים ימצאו לפחות שלושה הבדלים בין עשרת הדיברות בשמות כ לבין דברים ה
- התלמידים יסבירו את ההבדל בנימוק למצוות השבת: בריאת העולם מול יציאת מצרים
- התלמידים יכירו את דברי רש"י "זכור ושמור בדבור אחד נאמרו"

📖 הסבר למורה

בספר דברים משה חוזר על עשרת הדיברות בנאום שלו לעם, לפני הכניסה לארץ. הוא אומר: "אנכי עמד בין ה' וביניכם" (דברים ה, ה). רוב הדיברות זהים, אבל יש כמה הבדלים חשובים.

השבת: בשמות "זכור את יום השבת" ובדברים "שמור את יום השבת". הנימוק בשמות הוא בריאת העולם: "כי ששת ימים עשה ה'... וינח ביום השביעי" (שמות כ, יא). בדברים הנימוק הוא יציאת מצרים ומנוחת העבד: "למען ינוח עבדך ואמתך כמוך" (דברים ה, יד) ו"וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים" (דברים ה, טו).

כיבוד הורים: בדברים נוסף "כאשר צוך ה' אלהיך" ו"ולמען ייטב לך". עדות: בשמות "עד שקר", בדברים "עד שוא". חמדה: בשמות "לא תחמד בית רעך" ואחר כך "אשת רעך"; בדברים "לא תחמד אשת רעך" ואחר כך "ולא תתאוה בית רעך", ונוסף "שדהו". בדברים נוספה גם האות ו' בתחילת האיסורים: "ולא תנאף, ולא תגנב".

רש"י על שמות כ, ח כותב: "זכור ושמור בדבור אחד נאמרו". כלומר, לפי רש"י אין כאן סתירה: ה' אמר את שתי המילים יחד, ושתיהן מצוות. "זכור" עוסק בזיכרון ובקידוש השבת, ו"שמור" בשמירה ממלאכה.

מספור הפסוקים כאן לפי רוב החומשים המודפסים (למשל: בדברים ה: "שמור" בפסוק יב, "לא תחמד" בפסוק יח). באתר מכון ממרא המספור שונה במעט, כי "אנכי" ו"לא יהיה לך" הם שם פסוק אחד; כדאי להגיד לתלמידים לחפש לפי המילים ולא רק לפי מספר הפסוק.

📊 טבלת השוואה: שמות כ מול דברים ה (פסוקים מתוך מכון ממרא)

השבת: מילת הפתיחה

שמות כ, ח

זָכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת, לְקַדְּשׁוֹ.

דברים ה, יב

שָׁמוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת, לְקַדְּשׁוֹ, כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ, יְהוָה אֱלֹהֶיךָ.

הסבר אפשרי (פרשנות, לא ציטוט): "זכור" מדגיש זיכרון וקידוש של היום; "שמור" מדגיש שמירה והימנעות ממלאכה. רש"י: "זכור ושמור בדבור אחד נאמרו".

השבת: הנימוק

שמות כ, יא

כִּי שֵׁשֶׁת-יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת-הַשָּׁמַיִם וְאֶת-הָאָרֶץ, אֶת-הַיָּם וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר-בָּם, וַיָּנַח, בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי; עַל-כֵּן, בֵּרַךְ יְהוָה אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת--וַיְקַדְּשֵׁהוּ.

דברים ה, טו

וְזָכַרְתָּ, כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וַיֹּצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם, בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה; עַל-כֵּן, צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, לַעֲשׂוֹת, אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת.

הסבר אפשרי (פרשנות, לא ציטוט): בשמות השבת היא עדות לבריאת העולם; בדברים היא זיכרון לעבדות ולחירות, ולכן מודגשת בה מנוחת העבד והאמה.

כיבוד הורים

שמות כ, יב

כַּבֵּד אֶת-אָבִיךָ, וְאֶת-אִמֶּךָ--לְמַעַן, יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ, עַל הָאֲדָמָה, אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ.

דברים ה, טז

כַּבֵּד אֶת-אָבִיךָ וְאֶת-אִמֶּךָ, כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ--לְמַעַן יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ, וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ, עַל הָאֲדָמָה, אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ.

הסבר אפשרי (פרשנות, לא ציטוט): בדברים נוספו "כאשר צוך ה' אלהיך" ו"ולמען ייטב לך": משה מזכיר לעם ציווי שכבר ניתן, ומוסיף הבטחה.

עדות

שמות כ, יג

לֹא תִרְצָח, לֹא תִנְאָף; לֹא תִגְנֹב, לֹא-תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר.

דברים ה, יז

לֹא תִרְצָח, וְלֹא תִנְאָף; וְלֹא תִגְנֹב, וְלֹא-תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁוְא.

הסבר אפשרי (פרשנות, לא ציטוט): "שקר" הוא דבר לא נכון; "שוא" יכול להיות גם דבר ריק וחסר ערך. ייתכן שבדברים האיסור רחב יותר.

חמדה

שמות כ, יד

> לֹא תַחְמֹד, בֵּית רֵעֶךָ; לֹא-תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ, וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ, וְכֹל, אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ.

דברים ה, יח

> וְלֹא תַחְמֹד, אֵשֶׁת רֵעֶךָ; וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ, שָׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ שׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ, וְכֹל, אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ.

הסבר אפשרי (פרשנות, לא ציטוט): בדברים "אשת רעך" לפני "בית רעך", ונוסף הפועל "תתאוה" והמילה "שדהו". אפשר להציע שלקראת הכניסה לארץ ולנחלות מוזכר גם השדה.

👩‍🏫 פעילות בכיתה

1. פתיחה (5 דק'): שני תלמידים מספרים את אותו סיפור קצר (מה קרה בהפסקה). הכיתה מחפשת הבדלים. למה אותו אירוע מסופר בשתי דרכים?
2. השוואה (15 דק'): בזוגות, התלמידים מקבלים את שני הנוסחים זה לצד זה וממלאים טבלת השוואה: השבת, כיבוד הורים, עדות, חמדה.
3. עיון בשבת (12 דק'): קוראים את שני הנימוקים. שואלים: מה כל נימוק מדגיש? (בשמות: ה' כבורא העולם; בדברים: חירות, ומנוחה גם לעבד ולחלש).
4. רש"י (8 דק'): קוראים "זכור ושמור בדבור אחד נאמרו". איך רש"י פותר את ההבדל?
5. סיכום (5 דק'): כל תלמיד כותב: איזה נימוק לשבת מדבר אליו יותר, ולמה.

💬 שאלות לדיון

1. **הבנה:** מהו הנימוק לשבת בשמות כ, ומהו בדברים ה?
2. **פרשנות:** למה, לדעתכם, דווקא בנאום של משה לפני הכניסה לארץ מודגשת המנוחה של העבד והאמה?
3. **הערכה:** איזה משני הנימוקים לשבת רלוונטי יותר לחברה הישראלית היום? נמקו.

🎟️ כרטיס יציאה (2 שורות, בסוף השיעור)

1. דבר אחד שלמדתי היום על עשרת הדיברות: ____
2. שאלה אחת שעדיין יש לי: ____

💡 הערות למורה

כדאי להדפיס את שני הנוסחים בשני טורים, ולתת לתלמידים לסמן כל הבדל בצבע. במב"ר עדיף להתמקד בשלושה הבדלים (שבת, כיבוד הורים, חמדה) ולא בכולם.

בשיעור הבא תרגול בגרות, והשאלה שם בנויה על ההשוואה הזאת.

📝 בדף העבודה

דברים ה: אותם דיברות, ניסוח אחר: 9 תרגילים, ומחוון מלא בעמוד השני.

מקורות

- שמות כ (מכון ממרא)
- דברים ה (מכון ממרא)
- רש"י על שמות כ, ח (ספריא)

מחוון: דברים ה: אותם דיברות, ניסוח אחר

1. משה מדבר. הוא אומר שהוא עמד בין ה' לבין העם כדי להגיד להם את דבר ה', כי העם פחד מן האש ולא עלה בהר.
2. ב. שמות: זכור · דברים: שמור.
3. בריאת העולם: ה' עשה את העולם בשישה ימים ונח ביום השביעי, ולכן ברך את יום השבת וקידש אותו.
4. יציאת מצרים: היית עבד במצרים וה' הוציא אותך משם, ולכן צריך לשמור את השבת (ולתת מנוחה גם לעבד ולאמה).
5. "כאשר צוך ה' אלהיך" ו"ולמען ייטב לך".
6. ב. עד שוא.
7. לפי רש"י, ה' אמר את "זכור" ואת "שמור" יחד, בדיבור אחד. לכן אין סתירה בין הנוסחים, ושתי המצוות נכונות.
8. תשובה אישית: בחירה באחד הנימוקים והסבר (למשל: יציאת מצרים מזכירה לתת מנוחה גם לחלשים בחברה).
9. למשל: בדברים נוספה ו' החיבור ("ולא תנאף, ולא תגנב"), או נוסף "שדהו" ברשימת החמדה. כל הבדל נכון עם הסבר סביר מתקבל.